

УДК 338.1

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.4

Наталія М. Котвицька

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Київ, Україна

**ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ:
СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ, ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ**

Інноваційний потенціал агропродовольчої сфери є ключовим елементом розвитку сільського господарства та харчової промисловості. Він визначає можливості галузі для впровадження нових технологій, виробничих процесів, продуктів, що можуть забезпечити підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності на ринку. Сутність інноваційного потенціалу полягає у здатності до інноваційних перетворень, нововведень та ефективного використання наявних ресурсів. Включає технічні, організаційні, економічні, кадрові та інші можливості, які можуть бути використані для створення та виробництва нових продуктів, вирішення проблем та підвищення якості виробництва. Значення інноваційного потенціалу для агропродовольчої сфери полягає в тому, що він дозволяє галузі підтримувати своє місце на ринку та забезпечувати ріст виробництва, якості продукції та конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Інноваційний потенціал допомагає впроваджувати нові технології, що зменшують витрати виробництва, підвищують врожайність та якість продукції, знижують вплив на довкілля та забезпечують безпеку харчових продуктів. Проблеми розвитку можливостей для інновацій агропродовольчої сфери пов'язані зі складністю технологічних процесів та недостатнім фінансуванням досліджень та впровадження новітніх технологій. У статті досліджено інноваційний потенціал в агропродовольчій сфері, розглянуто різні трактування та підходи до визначення поняття «інноваційний потенціал» та обґрунтовано його сутність. Автор аналізує вплив інноваційного потенціалу на розвиток агропродовольчої сфери, висвітлює важливість інноваційних процесів у цій галузі та досліджує проблеми, що перешкоджають його розвитку. У статті запропоновано модель координації інноваційних процесів в агропродовольчій сфері України, яка враховує наявні ресурси та можливості. Зокрема, розглянуто можливості використання інноваційних технологій, впровадження новітніх методів управління та залучення фінансування для розвитку інноваційної діяльності в агропродовольчій галузі. Досліджено також фактори, які стимулюють інноваційну діяльність в агропродовольчій сфері, такі як: науково-технічний потенціал, ринкові умови, галузева конкуренція, ефективність управління тощо. Окрім цього, у статті проаналізовано питання розвитку інфраструктури та створення інноваційних кластерів для забезпечення співпраці між підприємствами та науковими установами в агропродовольчому секторі. Запропоновано модель координації інноваційних процесів в агропродовольчій сфері України, а також визначено низку факторів, що стимулюють інноваційну діяльність у цій галузі.

Ключові слова: *агропродовольча сфера; інноваційний потенціал; інноваційний розвиток; інноваційна діяльність; потенціал.*

Nataliia M. Kotvytska

Private Higher Education Institution «European University», Kyiv, Ukraine

**INNOVATIVE POTENTIAL OF AGRICULTURAL AND FOOD INDUSTRY:
NATURE, IMPORTANCE, DEVELOPMENT CHALLENGES**

The innovative potential of the agro-food sector is a key element in the development of agriculture and the food industry. It determines the industry's opportunities for implementing new technologies, production processes, and products that can increase production efficiency and competitiveness in the market. The essence of the innovative potential lies in the industry's ability to

undergo innovative transformations, innovations, and effective use of available resources. The innovative potential includes technical, organizational, economic, personnel, and other opportunities that can be used to create and produce new products, solve problems, and improve production quality. The significance of the innovative potential for the agro-food sector is that it allows the industry to maintain its place in the market and ensure growth in production, product quality, and competitiveness at the international level. The innovative potential helps to implement new technologies that reduce production costs, increase crop yields and product quality, reduce environmental impact, and ensure food safety. The challenges of developing the innovative potential of the agro-food sector are related to the complexity of technological processes and insufficient funding for research and implementation of cutting-edge technologies. The article explores the concept of innovation potential in the agro-food sector. It discusses different interpretations and approaches to defining the concept of «innovation potential» and substantiates its essence. The article analyzes the impact of innovation potential on the development of the agro-food sector, highlights the importance of innovation processes in this industry, and investigates the problems hindering its development. The article proposes a model for coordinating innovation processes in the Ukrainian agro-food sector, taking into account available resources and opportunities. In particular, it discusses the possibilities of using innovative technologies, introducing the latest management methods, and attracting funding to develop innovative activities in the agro-food industry. The article also examines factors that stimulate innovation in the agro-food sector, such as scientific and technical potential, market conditions, industry competition, management efficiency, and more. Additionally, the article addresses the issue of developing infrastructure and creating innovation clusters to facilitate collaboration between businesses and research institutions in the agro-food sector. A model for coordinating innovation processes in the Ukrainian agro-food sector is proposed, and a number of factors that stimulate innovation activity in this industry are identified.

Keywords: *agricultural and food sector; innovation potential; innovative development; innovation activity; potential.*

Постановка проблеми. Аграрна сфера відіграє важливу роль у розвитку національної економіки, забезпечуючи стійке зростання сільськогосподарської продукції, продовольчу та економічну безпеку держави та покращення рівня життя населення. Однак через кризи, які сьогодні існують в світі та в Україні, проблема аграрного виробництва є дуже актуальною. Її вирішення передбачає удосконалення аграрних відносин, підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, модернізацію державної аграрної політики та створення сприятливих умов для використання науково-технічного потенціалу аграрної сфери національної економіки. Реалізація цих заходів дозволить країні зменшити негативний вплив кризи, залежність від імпорту та забезпечити зростання прибутку від участі в міжнародному поділі праці. Наявний природно-ресурсний та трудовий потенціал України дозволяє створити ефективне та конкурентоспроможне на світовому рівні сільське господарство, проте це можливо лише з технологічною модернізацією аграрної сфери та використанням високопродуктивних методів, новітніх технологій та сучасної системи екологічних відносин. У цій сфері процес інноваційного розвитку передбачає постійне перетворення наукових знань в інновації, дослідження та розробки нових технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні аспекти інноваційного розвитку в аграрній сфері досліджували О. Амоша, М. Кондратьєв, Б. Санто, Й. Хартман, Й. Шумпетер і інші. Окрім того, найактуальніші проблеми інноваційного розвитку аграрної сфери в сучасних умовах розглядали В. Амбросов, П. Гайдуцький,

М. Гладій, С. Дем'яненко, О. Єрмаков, І. Лукінов, М. Кропивко, М. Малік, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, В. Чабан, О. Шпикуляк та інші.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності технологічної модернізації агропродовольчої сфери національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Поняття «потенціал» (від латинського «potentia») означає приховану можливість чи здатність, яка може проявитися (втілитися у реальність) за певних умов [1, 16]. В економічній науці виділяють різні види потенціалу: природно-ресурсний, виробничий, людський, інтелектуальний, трудовий, фінансовий, інвестиційний, інформаційний, підприємницький, науково-технічний, інноваційний тощо. У теперішній час, у зв'язку з актуалізацією завдань реалізації на практиці досягнень науки і техніки, саме інноваційний потенціал становить значний інтерес для дослідження. Особливо важливим є підходи до його аналізу й оцінювання.

Поняття інноваційного потенціалу багато вчених ототожнюють із теоретично-методологічними детермінантами інноваційного розвитку [2].

Так, М.Ф. Безкровний, визначає інноваційний потенціал агросфери різних рівнів (держави, території, підприємства) як комплекс різних видів ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інтелектуальних та ін.), необхідних для реалізації інноваційної діяльності в аграрному виробництві [3].

Отже, інноваційні процеси в агропродовольчій сфері ґрунтуються на ресурсах, що, на думку дослідників, і формують безпосередньо інноваційний потенціал [4, 17]. Ресурсна база інноваційного процесу в агропродовольчій сфері загалом включає такі види ресурсів:

- інтелектуальні ресурси: техдокументація, ліцензії, патенти на винаходи, авторські свідоцтва, корисні моделі, техніко-економічні обґрунтування та бізнес-плани інноваційних проєктів тощо;

- матеріальні ресурси: лабораторно-дослідницька база, дослідне обладнання, дослідні аграрні площі тощо;

- фінансові ресурси: власні кошти підприємства, позикові кошти (кредити, інвестиції, держане фінансування, гранти);

- людські ресурси: керівники проєктів, автори інноваційних розробок, команда проєкту, досвідчений та компетентний персонал, маркетингологи, економісти, юристи тощо;

- інфраструктурні ресурси: наявність у складі підприємства власного дослідницького підрозділу, лабораторії контролю якості, відділу патентно-ліцензійної роботи тощо.

Прихильники системного підходу при вивченні поняття «інноваційний потенціал» не визнають його простою сукупністю ресурсів, аргументуючи це тим, що за різних умов використання, однаковий набір ресурсів призводить до різних економічних результатів.

Зміст поняття «інноваційний потенціал», на їхню думку, охоплює три рівні економічних відносин:

- перший – ресурсний потенціал інноваційної діяльності;

- другий – інноваційний процес;

- третій – матеріальне відтворення.

Водночас, на наш погляд, можливість реалізувати інновації у агропродовольчій сфері виражає прихована здатність, сформована на стику науково-технічного прогресу та соціального розвитку, втілена в оптимальному поєднанні чинників та ресурсів виробничо-господарської діяльності, що і є інноваційним потенціалом галузі.

Аналогічну думку висловлюють й інші дослідники [5]. Вони визначають інноваційний потенціал як здатність, спроможність або можливість, готовність суб'єкта інноваційної діяльності мобілізувати необхідні ресурси та сформувати організаційно-економічний

механізм (оргструктуру та процеси) його реалізації у встановлені терміни з дотриманням визначеного рівня витрат.

Доцільно вказати, що загалом дослідники згодні, що інноваційний потенціал тісно пов'язаний із ресурсною базою, необхідною для реалізації нововведень на практиці [6]. Він являє собою матеріальну передумову інноваційного розвитку підприємства, реалізацію інновацій у продуктовому, технологічному, соціальному сенсах.

Отже, інноваційний потенціал складається з набору необхідних ресурсів та спроможності їх використання для забезпечення інноваційних процесів у агропродовольчій сфері. З цього погляду необхідно визначити та проаналізувати складові ресурсної бази інноваційного потенціалу агропродовольчої сфери, а також особливості їх використання учасниками інноваційного процесу.

Відомо, що конкурентне середовище визначає необхідність пошуку шляхів найбільш раціонального використання наявної обмеженої кількості ресурсів, що досягається лише шляхом впровадження нових організаційно-економічних та техніко-технологічних засад діяльності підприємства. Конкуренція виступає стимулом, ключовою детермінантою прагнення суб'єктів інноваційної діяльності мобілізувати всі види ресурсів та запустити в дію організаційний механізм [7].

Окрім цього, слід враховувати, що процеси відтворення за останні періоди набули певної специфіки. На це вказують актуальні тренди господарської діяльності, коли економічний розвиток все більшою мірою залежить від здатності підприємства бути інноваційно-активним, мати можливість швидко освоювати нововведення. Отже, ресурсна складова та здатність її ефективного використання є основними характеристиками рівня та стану інноваційного потенціалу підприємства [8].

Отож, спираючись на викладене, можна стверджувати, що інноваційний потенціал агропродовольчої сфери включає в себе матеріальні, технічні, технологічні, інвестиційно-фінансові, людські (трудові та інтелектуальні), інформаційні, ресурси, а також організаційно-економічний механізм суб'єкта господарювання, регіону, агропродовольчої сфери, спроможний забезпечити ефективне впровадження інновацій у практику господарювання.

Це визначення передбачає, що ресурсна складова та здатність її реалізації при впровадженні інновацій у практику господарювання працюють як один організм, системна єдність.

Отже, аналіз й оцінювання ресурсної бази інноваційного потенціалу агропродовольчої сфери має першорядне значення у системі менеджменту інноваційного розвитку галузі.

Її доцільно досліджувати в межах етапів/стадій інноваційної діяльності процесу: «генерація ідей – розробка – новація (нововведення) – інновація».

Кожна стадія інноваційного процесу реалізується певним суб'єктом, який використовує відповідну необхідну ресурсну базу.

До суб'єктів, що реалізують стадії інноваційного процесу, доцільно віднести таких:

- на стадіях «генерація ідей – розробка» – науково-дослідні установи та дослідно-конструкторські організації (установи системи НАНУ та НААН, інші науково-дослідні установи, конструкторські бюро, навчальні заклади, які здійснюють наукові дослідження та прикладні розробки в агропродовольчій сфері);

- на стадії «новація (нововведення)» – установи й організації, що здійснюють первинну апробацію розробки. Ці організації переважно є нерозривно технологічно пов'язаними із передніми – науково-дослідними установами та дослідно-конструкторськими організаціями (малі впроваджувальні фірми і організації науково-дослідної сфери, інноваційні технологічні центри, які діють на базі великих підприємств, селекційні та племінні господарства);

- на стадії «інновація» – підприємства агропродовольчої сфери (великі аграрні організації – агрофірми, підприємства первинної переробки сировини, підприємства продовольчої сфери тощо), а також інфраструктурні підприємства й організації (збутові, транспортні тощо). До важливих суб'єктів, що діють на цій стадії слід також зарахувати особисті підсобні господарства населення, фізичних осіб-підприємців, що багато в чому визначають розвиток населених пунктів й сільських територій через внутрішнє споживання виробленої аграрної та харчової продукції та внутрішнє приватне інвестування соціальної сфери села. Не слід також забувати про домогосподарства, які фактично є масовим споживачем агропродовольчої продукції.

Відокремлена діяльність суб'єктів господарювання агропродовольчої сфери має негативні наслідки з точки зору реалізації інноваційних процесів у галузі. Забезпечення їхнього розвитку вимагає належної організації, що стає можливим лише в умовах тісної взаємодії та співпраці суб'єктів. Науково-дослідні установи та конструкторські організації агропромислової сфери до цього часу нагромадили суттєвий науковий базис фундаментальних та прикладних досліджень, сформували науково-технологічну платформу, забезпечену кадрами вищої кваліфікації. Водночас розвиток інноваційно-інвестиційних процесів у агропродовольчому виробництві вказує на недостатній рівень реалізації інноваційного потенціалу галузі в практиці господарювання. Тобто спостерігається невисока здатність економічних суб'єктів галузі в освоєнні нововведень, зокрема радикальних, у виробництві, переробці та збуті продукції галузі. Отже, можна говорити й про низьку сприйнятливість інновацій підприємствами агропродовольчої сфери.

Інноваційна активність підприємств, індикатором якої є частка підприємств й організацій, які займаються розробкою, впровадженням та використанням інновацій. Цей показник протягом останніх років суттєво зменшився. У харчовій сфері частка інноваційно-активних підприємств скоротилася з 37,2% у 2016–2018 роках до 14,8 у 2018–2020 роках. Ця тенденція у 2020–2021 роках значно посилилася через пандемічні обмеження, а у 2022 р. через війну інноваційна активність підприємств галузі практично зведена до нуля.

Подальший розвиток інноваційної діяльності агропромислових підприємств прямо пов'язаний із наявністю та оптимальним використанням інноваційного потенціалу галузі [9].

Слід наголосити на певних диспропорціях, які спостерігаються в процесі реалізації стадій інноваційного процесу «генерація ідеї – розробка – новація (нововведення) – інновація» у галузі. Ці диспропорції безпосередньо пов'язані із процесами розробки, впровадження та розповсюдження інновацій агропродовольчими підприємствами, оскільки вони:

- виступають замовниками інновацій або самостійно генерують ідеї та здійснюють розробки;
- безпосередньо здійснюють реалізацію нововведень у практику;
- є споживачами техніко-технологічних інновацій у виробничому процесі;
- є основною ланкою у трансфері споживчої вартості у вигляді готової принципово нової чи суттєво покращеної агропродовольчої продукції від виробника до кінцевого споживача.

Отже, ще одним джерелом підвищення результативності реалізації інновацій у галузі є партнерські взаємозв'язки та особисті відносини працівників підприємств галузі, що впроваджують інновації, із науковими установами [10].

Отримання економічного та соціального ефекту від реалізації наявного ресурсного потенціалу агропродовольчої сфери, його перетворення на реальні інноваційні продукти, техніку та технології безпосередньо залежить від правильного вибору варіантів використання ресурсної бази.

Ефективна реалізація ресурсного потенціалу інноваційного розвитку агропродовольчої сфери вимагає дотримання принципу оптимальності комбінування різних видів ресурсів за стадіями та суб'єктами інноваційного процесу та забезпечення умов раціонального використання цих ресурсів на кожній стадії.

При нагромадженні та використанні інноваційного потенціалу окремих підприємств і організацій агропродовольчої сфери, ресурсна база виконує такі функції:

- на стадіях «генерація ідеї – розробка» ресурсна база є базисом реалізації інноваційного процесу. Тут насамперед йдеться про інтелектуальні, людські та інформаційні ресурси;

- на стадії «новація (нововведення)» ресурси забезпечують перетворення знань власне в інновації. На цій стадії залучаються організаційно-управлінські та інфраструктурні складові ресурсної бази;

- на стадії «інновація» власне відбувається активізація інноваційного процесу. Для забезпечення виконання функцій цієї стадії використовуються матеріально-технічні, організаційні, фінансово-кредитні, інвестиційні, інформаційні та інші види ресурсів.

Отже, в управлінні інноваційним розвитком агропродовольчого виробництва особливого значення набуває завдання покращення ресурсного забезпечення та посилення контролю за раціональним використанням наявних ресурсів.

Від розміру та комплексності реалізації інноваційного потенціалу агропродовольчої сфери залежить можливість вибору конкретного сценарію галузевого розвитку. У випадку, коли підприємства агропродовольчої сфери будуть забезпечені всіма видами необхідних ресурсів (у потрібній кількості) для розробки та реалізації проривних (базових) та покращуючи (локальних) інновацій, можливе переведення цієї галузі України на інноваційні рейки розвитку. У випадку, коли інноваційно-ресурсний потенціал української агропродовольчої сфери використовуватиметься не комплексно, не оптимально, то галузь надалі розвиватиметься за інерційним сценарієм.

Саме тому підприємства і організації агропродовольчої сфери економіки, які обрали для розвитку інноваційний сценарій, завжди матимуть перевагу, отримуватимуть високий економічний і соціальний ефект, характеризуватимуться високою конкурентоспроможністю на внутрішньому та зовнішньому ринках, матимуть перспективи подальшого прогресивного розвитку.

Нагромадження й реалізація інноваційного потенціалу в агропродовольчій сфері багато в чому залужить від специфіки інноваційного процесу саме у цій галузі, особливо – у сільськогосподарському виробництві. Такими особливостями є:

- множинність організаційних форм аграрних та харчових виробників, складність та невпорядкованість їхніх взаємозв'язків із інноваційним середовищем;

- переважна відокремленість агропродовольчих підприємств від наукових установ, проектних організацій, підприємств, що реалізують результати науково-технічного прогресу тощо;

- брак дієвого організаційно-економічного механізму трансферу досягнень науки і техніки підприємствам агропродовольчої сфери, що веде до її відчутного відставання в інноваційному розвитку [11].

Ці специфічні характеристики суттєво впливають на ефективність реалізації інноваційно-ресурсного потенціалу агропродовольчої сфери за наявних умов господарювання. Проте ці особливості самі значною мірою зумовлюються інноваційною активністю аграрних та переробних підприємств галузі. Отже, тут прослідковується чітка взаємозалежність і взаємообумовленість причин та наслідків виникнення специфіки інноваційної діяльності у галузі.

Інноваційна діяльність у агропродовольчій сфері знаходиться під вирішальним впливом організаційно-управлінських засад, які визначають ефективність взаємодії організаційно-управлінської та виробничої підсистем підприємств галузі. Зміст і характер цих організаційно-економічних засад визначається, як ефективністю галузевого механізму міжфірмової взаємодії у ході інноваційного процесу в галузі, так і ефективністю організаційно-управлінських механізмів окремих підприємств й організацій. Ці механізми охоплюють усі функції менеджменту, а саме такі як планування, організація, мотивація, координація, контроль, а також специфічні функції – інноваційну, маркетингову тощо.

Змістовні характеристики інноваційно-ресурсного потенціалу агропродовольчої сфери визначаються структурною побудовою галузі. Оптимізація галузевої структури сприятиме системному та комплексному використанню ресурсної бази інноваційного процесу, підвищуючи можливості реалізації інновацій. Інакше кажучи, оптимізація структури галузі підвищує її сприйнятливості до якісних перетворень.

У наукових працях зустрічається різна структуризація інноваційного потенціалу, що викликано множинністю наукових підходів до самого базового поняття «інноваційний потенціал», а також галузевою орієнтацією досліджень.

У межах системного підходу виділяють два ключові напрямки структуризації інноваційного потенціалу. Перший підхід до структуризації інноваційного потенціалу охарактеризовано у табл. 1.

Таблиця 1

Структуризація інноваційного потенціалу галузі

Складові інноваційного потенціалу	Зміст
Інституційний потенціал	- ринкові інститути (торговельні посередники, біржі, тощо); - формальні інститути (загальнодержавні, галузеві, регіональні).
Інфраструктурний потенціал	Елементи інфраструктури, потрібні для забезпечення інноваційного циклу у галузі (інформаційні агенції, аналітико-консалтингові фірми, оцінювачі, аудитори, рекламні агенції тощо).
Кадровий потенціал	Забезпечення інноваційного процесу кваліфікованими кадрами, здатними сприйняти та реалізувати інновації.
Інвестиційний потенціал	Наявність необхідних інвестиційних коштів для здійснення досліджень, створення і впровадження інновацій.
Науково-технічний потенціал	Наявність науково-технічної бази інноваційного розвитку, спроможної створювати власні новації, а також адаптувати сторонні розробки до умов галузі.

Джерело: побудовано автором.

У межах зазначеного підходу структура інноваційного потенціалу галузі складається з елементів ресурсної бази. Однак інноваційний потенціал галузі формується не лише з ресурсних складових, як ми вже вказували, але й з наявних можливостей, а також спроможності використовувати ці можливості у інноваційному процесі. Тому вказаний підхід до структуризації не повною мірою описує інноваційний потенціал галузі.

Другий підхід до визначення структури галузевого інноваційного потенціалу складається з трьох основних частин: ресурсна складова, внутрішня складова та результативна складова [12].

Ресурсна складова галузевого інноваційного потенціалу є первинним базисом забезпечення і супроводження інноваційного процесу протягом всіх його етапів: від виникнення ідеї до розповсюдження інновацій. Ресурсна складова включає до свого складу

елементи, які виконують різне функціональне призначення: інформаційні ресурси, людські ресурси, матеріально-технічні ресурси, фінансові ресурси тощо.

Внутрішня складова інноваційного потенціалу покликана створити можливості й умови для ефективного використання ресурсної складової. Внутрішня складова є економічним механізмом, використання якого забезпечує комплексність та оптимальність використання всіх видів наявних ресурсів інноваційного розвитку. Внутрішня складова визначає потребу в інноваціях, а також життєздатність та соціально-економічну ефективність діяльності господарської системи галузі. Саме ця складова виступає як цільовий орієнтир інноваційного розвитку, характеризує кількісні та якісні зміни самої виробничої системи та її інноваційного потенціалу, визначає здатність та характери використання ресурсів розвитку.

Водночас просто наявність достатньої ресурсної бази не є єдиною умовою успішної реалізації галузевого потенціалу інноваційного розвитку. Важливим також є структурний склад ресурсів, їхнє співвідношення та розподіл серед учасників інноваційного процесу. Інакше кажучи, ефективна діяльність кожного учасника інноваційного процесу визначається збалансованістю різних видів ресурсів та характером взаємодії підприємств і організацій галузі з метою забезпечення оптимального розподілу ресурсної складової для досягнення цілей галузевого розвитку. Зокрема, у сфері науково-дослідних робіт основним ресурсом виступає людський капітал. Справді, при розробці нового продукту чи технології, ключова роль належить інтелектуальним здібностям дослідників, інженерів, конструкторів, наявності у них необхідної інформації. Водночас на етапі переходу від стадії «новації (нововведення)» до стадії «інновації» ключовими ресурсами стають управлінські – спроможність керівництва учасника інноваційного процесу вбудувати власний потенціал в інноваційну систему галузі для створення синергічного ефекту.

З огляду на потреби технічного переоснащення агропродовольчої сфери, зокрема аграрного сектору, вагомості набувають інвестиційні ресурси. Отже, різні види ресурсів інноваційного розвитку можуть бути класифіковані за рівнями ієрархії.

Результативна складова галузевого інноваційного потенціалу виступає у якості його цільової настанови. Саме результативна складова характеризує остаточний результат реалізації наявної бази ресурсів та можливостей їх використання у вигляді процесних, продуктових чи соціальних інновацій. Значення результативної складової зумовлюється складом та змістом функцій інноваційної діяльності та специфікою інноваційного процесу. Результат інноваційного процесу – інновація, виконує три основні функції: відтворення, інвестування та стимулювання. Це, у свою чергу, визначає розвиток ресурсної та внутрішньої складових галузевого інноваційного потенціалу.

Отже, результативна складова інноваційного потенціалу характеризує кількісні та якісні перетворення та створює можливості переведення соціально-економічної системи галузі на більш високий рівень діяльності.

Роль кожної з структурних складових галузевого інноваційного потенціалу – ресурсної, внутрішньої та результативної, а також їхнє співвідношення і зв'язок визначають:

- по-перше, оптимальність співвідношення цих структурних складових в інноваційному потенціалі галузі, зважаючи на їхню вагомість та роль у створенні інноваційного потенціалу. Зокрема, невелика частка ресурсної складової в структурі інноваційного потенціалу галузі вказує на перевагу якісних змін у процесі розвитку над кількісними, що може розцінюватися як позитивний момент;

- по-друге, оптимальність складу внутрішньої структури самих структурних складових інноваційного потенціалу, зокрема, збалансованість різних видів ресурсів учасників інноваційного процесу.

Ще одним важливим компонентом, як ми вважаємо, є самі суб'єкти інноваційної діяльності в галузі. Ефективність їхньої діяльності зумовлюється реалізацією потенціалу інновацій. Тому структура інноваційного потенціалу галузі може бути узагальнена у такий спосіб (рис. 1).

Джерело: побудовано автором

Рис. 1. Змістовна структура інноваційного потенціалу агропродовольчої сфери

Отже, змістовна структура інноваційного потенціалу агропродовольчої сфери складається з ресурсного компонента, можливостей (умов та спроможності) використання наявних ресурсів в інноваційному процесі та суб'єктів, що беруть участь у цьому процесі на різних стадіях.

Ефективність використання ресурсної складової інноваційного потенціалу визначається:

- по-перше, якісно-кількісним складом та збалансованістю всіх видів ресурсів;
- по-друге, можливостями забезпечення інноваційного процесу в галузі.

Ефективність використання можливостей інноваційного розвитку визначається результатом взаємодії підприємств і організацій агропродовольчої сфери за етапами інноваційного процесу. Ця взаємодія передбачає проведення НДДКР, технологічне переоснащення виробництва, розробка, випробування та впровадження нової продукції або технологій, виробництво нової або покращеної продукції, просування її на ринок, формування та подальший розвиток галузевої інноваційної інфраструктури, підготовка та перепідготовка кадрів, проведення експертиз інноваційних проєктів, надання консалтингових послуг, фінансування інноваційних проєктів тощо.

Отже, та сама ідея, розробка, нововведення, інновація в різних суб'єктах господарювання агропродовольчої сфери буде реалізуватися у різний спосіб. Та сама інновація в одному випадку може модернізувати виробничий процес чи оновлювати продукт, бути джерелом якісних та/або кількісних трансформацій, а в іншому не мати ефекту взагалі, або взагалі мати негативний результат, будучи джерелом занепаду.

Отже, кожен суб'єкт господарювання, що є учасником інноваційного процесу (зокрема, науково-дослідні установи, аграрні, переробні, харчові та ін. підприємства і організації), виробляючи готовий продукт (сформульована ідея, розробка, нововведення, інновація) шляхом перетворення ресурсів, насамперед зважає на наявні можливості та власну спроможність.

Варто зазначити, що кожне підприємство чи організація галузі залежно від виконуваних функцій та особливостей діяльності має свій власний набір можливостей, що робить неможливим їх повний перелік і деталізацію. Водночас є низка загальних можливостей, властивих багатьом суб'єктам інноваційного процесу в агропродовольчій сфері.

Організаційно-економічні моделі та можливості суб'єктів керувати інноваційним процесом визначаються сформованими структурами управління, обраним типом управлінської поведінки, а також характером взаємодії з іншими суб'єктами.

Незважаючи на множинність типів управлінської поведінки, доцільно виділити два базові протилежні: екстенсивний та підприємницький [13].

Екстенсивний тип управлінської поведінки передбачає формування цілей організації на основі вже досягнутого результату із збереженням усталеної траєкторії розвитку. Він орієнтований на зведення відхилень від традиційного ходу процесів до мінімуму. Це стосується як внутрішніх процесів організації, так і її відносин із суб'єктами зовнішнього середовища. Суб'єкти, які обрали цей тип управлінської поведінки, бажають уникнути або хоча б обмежити зміни.

Підприємницький тип управлінської поведінки базується на стимулюванні постійних якісних та кількісних перетворень. Організація, що взяла на озброєння цей тип управлінської поведінки, прагне будь-яких змін із урахуванням наявних та перспективних можливостей та ризиків. Процес відтворення у такій організації передбачає вибір з числа можливих альтернативних варіантів найбільш ефективного способу виробництва, що визначає успішність всієї системи, зумовлює реалізацію конкретних інновацій.

Окремо слід зупинитися на такому елементі «спроможності» як рівень капіталізації, що створює сприятливі передумови та забезпечує комплексне, ефективне використання наявної ресурсної бази інноваційного розвитку. Капіталізація тут розглядається в контексті залучення стороннього капіталу для розвитку суб'єкта господарювання та перетворення його резервів у капітал через процеси інтеграційної взаємодії.

Загальний стан та перспективи розвитку інфраструктури, що забезпечує інноваційний процес в агропродовольчій сфері, визначається станом її базового елемента – галузевої науки (аграрної та харчової), яка є джерелом знань про інноваційне перетворення продуктів та процесів в галузі, а також забезпечує їх апробацію, впровадження та наступне розповсюдження інновацій.

Інноваційна інфраструктура складається з великої кількості організацій, що виконують різноманітні функції в інноваційному процесі – галузевих бізнес-інкубаторів, агротехнопарків, дослідних та експериментальних господарств, центрів трансферу технологій тощо.

Ця інфраструктурна мережа виконує функцію розширення та урізноманітнення видів ресурсів інноваційного розвитку шляхом створення й підтримки нових інноваційних суб'єктів.

Галузева інфраструктура інноваційної діяльності складається з таких елементів:

- фінансова інфраструктура;
- фізична інфраструктура – галузеві бізнес-інкубатори, агротехнопарки, дослідні та експериментальні господарства тощо;
- територіальна інфраструктура – спеціальні економічні зони, території пріоритетного розвитку, технополіси, інноваційні кластери, альянси тощо [14, 18].

Висновки. Інноваційна інфраструктура є найбільш важливим елементом галузевої системи інноваційної діяльності. Ключовим напрямком її розвитку має бути підвищення можливостей галузевих підприємств щодо сприйняття та впровадження інновацій.

Водночас завдання створення комплексної, результативної, постійно розвиненої галузевої підсистеми наукових досліджень і розробок, вимагає формування відповідної інституційної підсистеми, яка сприяє відтворенню інновацій, підвищенню соціально-економічної ефективності інноваційної інфраструктури, робить реальною можливість комерціалізації знань у галузі.

Комплекс вказаних умов здійснення інноваційної діяльності в агропродовольчій сфері формує інвестиційний клімат галузі. Інвестиційний клімат – це умови діяльності учасників інноваційного процесу, що забезпечують реалізацію інноваційно-інвестиційного потенціалу, шляхом вкладення ресурсів у такі види активності:

- виробництво принципово нових або значно покращених видів агропродовольчої продукції та послуг (продуктові та процесні інновації);
- інноваційні трансформації соціальних відносин (соціальні інновації);
- впровадження нових форм і методів менеджменту (організаційно-управлінські інновації);
- формування нових методів і механізмів просування, розподілу й збуту виготовленої продукції на ринку (ринкові інновації);
- придбання та використання в діяльності суб'єктів господарювання патентів, ліцензій, ноу-хау, комерціалізація знань;
- підвищення інституційних переваг (удосконалення нормативно-правової бази, встановлення особливих режимів оподаткування, покращення умов кредитування);
- розвиток державно-приватного партнерства.

References

1. Movchan, P. M., Nimchuk, V. V., Klichak, V. Y. (eds.) (2009). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Dnipro. 1332 p. [in Ukrainian].
2. Buzko, I. R., Vartanova, O. V., Holubenko, H. O. (2002). Stratehichne upravlinnia investytsiamy ta innovatsiina diialnist pidpriemstva: monohrafiia [Strategic investment management and innovative activity of the enterprise: monograph]. Luhansk: Publishing House SNU im. V. Dalia. 176 p. [in Ukrainian].

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Кер. вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Кличак. Київ: Дніпро, 2009. 1332 с.
2. Бузько І. Р., Вартанова О. В., Голубенко Г. О. Стратегічне управління інвестиціями та інноваційна діяльність підприємства: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. 176 с.

3. Bezкровnyi, M. F. (2017). Systema orhanizatsiino-ekonomichnykh зв'язkiv silskohospodarskoi doradchoi sluzhby z orhanamy upravlinnia, orhanizatsiiny naukovoho zabezpechennia APV [The system of organizational and economic relations of the agricultural advisory service with management bodies, scientific support organizations of APR]. *Ahrosvit = Agroworld*, 17: 15–19 [in Ukrainian].
4. Bystrov, A. H. (2011). Systematyzatsiia pidkhodiv do klasyfikatsii innovatsii [Systematization of approaches to the classification of innovations]. *Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva = Project management and production development*, 3: 41–45 [in Ukrainian].
5. Vikarchuk, O. I., Klimova, I. O. (2018). Sutnist innovatsiinoho potentsialu pidpriemstva [The essence of the innovative potential of the enterprise]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii = Economy. Management. Innovations*, Vol. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2018_2_6 [in Ukrainian].
6. Hanechko, I. H., Zelinskyi, D. E., Skliarenko, O. V. (2018). Praktychni aspekty otsiniuvannia innovatsiinoho potentsialu pidpriemstva [Practical aspects of evaluating the innovative potential of the enterprise]. *Ekonomika i upravlinnia = Economics and management*, 1: 51–56 [in Ukrainian].
7. Kryvov'iazuk, I. V., Tsymbaliuk, I. O. (2009). Mekhanizm rehuliuвання konkurentnykh vidnosyn na rehionalnykh syrovynnykh rynkakh: monohrafiia [Mechanism of regulation of competitive relations in regional commodity markets: monograph]. Lutsk: RVV LNTU. 215 p. [in Ukrainian].
8. Hrynko, T. V. Problemy formuvannia kontseptsii innovatsiinoho rozvytku promyslovosti Ukrainy [Problems of forming the concept of innovative development of Ukrainian industry]. URL: http://econindustry.org/arhiv/html/2013/63_16.pdf [in Ukrainian].
9. Hutorov, A. O. (2018). Innovatsiinyi potentsial rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky [Innovative potential of the development of the agrarian sector of the economy]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky = Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, 3(2): 183–192 [in Ukrainian].
10. Dzhoshar, A. V. (2015). Stratehichni napriamy ahroinnovatsiinoho rozvytku [Strategic directions of agro-innovative development]. *Naukovyi visnyk*
3. Безкровний М. Ф. Система організаційно-економічних зв'язків сільськогосподарської дорадчої служби з органами управління, організаціями наукового забезпечення АПВ. *Агросвіт*. 2017. № 17. С. 15–19.
4. Бистров А. Г. Систематизація підходів до класифікації інновацій. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2011. № 3. С. 41–45.
5. Вікарчук О. І., Клімова І. О. Сутність інноваційного потенціалу підприємства. *Економіка. Управління. Інновації*. 2018. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2018_2_6.
6. Ганечко І. Г., Зелінський Д. Е., Скляренко О. В. Практичні аспекти оцінювання інноваційного потенціалу підприємства. *Економіка і управління*. 2018. № 1. С. 51–56.
7. Кривов'язюк І. В., Цимбалюк І. О. Механізм регулювання конкурентних відносин на регіональних сировинних ринках: монографія. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2009. 215 с.
8. Гринько Т. В. Проблеми формування концепції інноваційного розвитку промисловості України. URL: http://econindustry.org/arhiv/html/2013/63_16.pdf.
9. Гудоров А. О. Інноваційний потенціал розвитку аграрного сектора економіки. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 3(2). С. 183–192.
10. Джошар А. В. Стратегічні напрями агроінноваційного розвитку. *Науковий вісник Національного університету*

- Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: Tekhnika ta enerhetyka APK = Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Technology and energy of agricultural industry. Vol. 226, P. 221–229 [in Ukrainian].*
11. Drahan, O. I. (2015). Metodologichni pidkhody do upravlinnia rozvytkom innovatsiinoho potentsialu pidpriemstv [Methodological approaches to managing the development of innovative potential of enterprises]. *Intelekt XXI = Intelligence XXI*, 3: 41–46 [in Ukrainian].
12. Dotsenko, O. Yu. (2012). Investytsiyni potentsial pozabudzhethnykh fondiv v umovakh innovatsiinoho rozvytku rehioniv Ukrainy [Investment potential of extrabudgetary funds in the conditions of innovative development of the regions of Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu = Economic Bulletin of the National Mining University*, 4: 4–11 [in Ukrainian].
13. Yermak, S. O. (2017). Komparatyvna kharakterystyka ekonomichnykh katehorii "innovatsiina diialnist" ta "innovatsiyni protses" [Comparative characteristics of the economic categories "innovative activity" and "innovative process"]. *Ekonomichnyi prostir = Economic space*, 125: 150–160 [in Ukrainian].
14. Zubkov, R. S. (2017). Zarubizhnyi dosvid investytsiino-innovatsiinoho rozvytku rehionu [Foreign experience of investment and innovation development of the region]. *Investytsii: praktyka ta dosvid = Investments: practice and experience*, 10: 11–16 [in Ukrainian].
15. Trusova, N., Demchenko, I., Kotvytska, N., Nevchuk, A., Yeremenko, D., Prus, Yu. (2021). Foreign-Economic Priorities of the Development of Investment Infrastructure of Agri-Food Production Entities. *Scientific Horizons*, Vol. 24, No. 5.
16. Busel, V. T. (compiler and editor-in-chief) (2004). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: VTF "Perun". 1736 p. [in Ukrainian].
17. Vyshnivska, B. V. (2014). Sutnist innovatsiinoho potentsialu ahrarykh pidpriemstv [The essence of the innovative potential of agricultural enterprises]. *Naukovy visnyk Natsionalnoho universytetu*
- biorekursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: Tekhnika ta enerhetyka APK. 2015. Vyp. 226. S. 221–229.*
11. Драган О. І. Методологічні підходи до управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств. *Інтелект XXI*. 2015. № 3. С. 41–46.
12. Доценко О. Ю. Інвестиційний потенціал позабюджетних фондів в умовах інноваційного розвитку регіонів України. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2012. № 4. С. 4–11.
13. Єрмак С. О. Компаративна характеристика економічних категорій "інноваційна діяльність" та "інноваційний процес". *Економічний простір*. 2017. № 125. С. 150–160.
14. Зубков Р. С. Зарубіжний досвід інвестиційно-інноваційного розвитку регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 10. С. 11–16.
15. Trusova N., Demchenko I., Kotvytska N., Nevchuk A., Yeremenko D., Prus Yu. Foreign-Economic Priorities of the Development of Investment Infrastructure of Agri-Food Production Entities. *Scientific Horizons*. 2021. Vol. 24, No. 5.
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1736 с.
17. Вишнівська Б. В. Сутність інноваційного потенціалу аграрних підприємств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів*

- bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriya: Ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes = Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Economics, agricultural management, business. Vol. 200(1), P. 72–75 [in Ukrainian].*
18. Tulchynska, S. O. (2009). *Intelektualno-innovatsiina modernizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty: monohrafiia* [Intellectual and innovative modernization of the economy of Ukraine: theoretical and methodological aspects: monograph]. Kyiv: NTUU "KPI". 488 p. [in Ukrainian].
- i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriya: Ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes. 2014. Vip. 200(1). S. 72–75.*
18. Тульчинська С. О. *Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія*. Київ: НТУУ "КПІ", 2009. 488 с.